

A detailed historical painting depicting a battle scene. In the foreground, a large group of soldiers on horseback is engaged in combat. Some are on white horses, others on brown or grey ones. They are wearing period-appropriate military uniforms, including helmets and tunics. The soldiers are holding spears and pikes. In the background, a fortified city with high walls and towers is visible, with smoke rising from the city, suggesting a siege or a battle taking place within the city walls. The sky is overcast and grey, adding to the somber and chaotic atmosphere of the scene.

Een Schricklijck Jaer

De oorlog van 1672 in het
noordoosten van de Republiek

Met dank aan

MIJN MEELEZERS EN MEEDENKERS

Jeff van den Buijs, Mieke Hendriks en Gerrit Kleis;
John de Vegt, Henk Mepschen en Liesbeth Mennink (gemeente Coevorden);
Martin van der Linde (Overijssel) en Alexandra Koning (Groningen)

MENSEN DIE MIJ TIPS, BOEKEN, KAARTEN EN FOTO'S AANLEVERDEN

Albert Beuse, Groninger Archieven
Eva Haberkorn, Hessisches Staatsarchiv Darmstadt
Erwin de Leeuw, Ferry Sieders en Joke Wolff, Drents Archief
Ester Smit, Historisch Centrum Overijssel
Dr. Peter Worm, Stadtarchiv Münster
Jochem Abbes, Yannick Habing,
Nicolette Hartong, Janneke Hielkema,
Conny den Hollander, Sunny Jansen,
Henk Kamphuis, Simone Koelman,
Boele Koops, Hans Ladrak, Ko Lenting,
Roelie Lubbers, Melissa Luisman, Henk Nijkamp, Stefanie Ottens, Jermo Tappel,
Richard Tapper, Ton Trompert, Dick Verel, Rik Vinke, Ger Vos, Jan Warmolts,
Herman Woltersom

OF DE DEUR VAN HUN KERK OPENDEN

Leen Jansen Schoonhoven (Coevorden),
Anneke Meijering (Rolde), Domkammer
Bistum Münster.

Colofon

UITGAVE

Uitgeverij Koninklijke Van Gorcum,
Assen

GRAFISCHE VERZORGING EN OMSLAG

AlbertsKleve BNO, albertskleve.nl

REDACTIE

Lilian Eefting

BEELDREDACTIE

Rik Klaucke

FOTOGRAFIE

Jeff van den Buijs

DRUK

Drukkerij Van Gorcum, Meppel

MEDE MOGELIJK GEMAAKT DOOR:

Alfa Omega

PRINS BERNHARD
CULTUURFONDS

© 2022

Uitgeverij Koninklijke Van Gorcum BV,
Postbus 43, 9400 AA Assen.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische vervoelvoudingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16 h Auteurswet dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet) kan men zich wenden tot Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

NUR 688, 693
ISBN 978 90 232 5891 9
1e druk, 2022

Ofschoon iedere poging is ondernomen volgens de auteurswet rechthebbenden van het in dit boek opgenomen illustratiemateriaal te traceren, is dit in enkele gevallen niet mogelijk gebleken. In het onderhavige geval verzoekt de uitgever rechthebbenden contact met hem op te nemen.

Inhoud

	Inleiding	6
Wat vooraf ging	Eigenmacht of wereldmacht	8
INTERMEZZO	Stadsbestuur, orde en veiligheid in de zeventiende eeuw	38
April – juli 1672	Eigenbaat en verraad	42
INTERMEZZO	Het krijgsbedrijf van de bisschop en de prins	76
Juli – augustus 1672	Verzet en razernij	82
PORTRETTE	Bernhard Johan van Prott	110
	Carl Rabenhaupt	114
	Johan de Witt	118
September – december 1672	Vriezen of dooien	122
PORTRETTE	Meijndert Minnes van der Thijnen	158
	Christoph Bernhard von Galen	162
	Maximiliaan Hendrik van Beieren	166
Januari – november 1673	Water en Wind	168
PORTRETTE	Willem III	200
	Lodewijk XIV, koning van Frankrijk	204
	Karel II, koning van Engeland	208
November 1673 – oktober 1675	Vrede in het verschiet	212
1675 – 1697	De eindafrekening	242
EPILOOG	De val en het vervolg	270
	Eindnoten	274
	Literatuur	280
	Bronnenlijst afbeeldingen	284
	Register	286

Inleiding

Een boek over het rampjaar 1672, dat is niet nieuw. Vele zijn er al voorgegaan en vermoedelijk zullen er nog vele volgen. Maar dit boek heeft de focus nu eens niet op het machtige en rijke Holland. Dit keer gaat het om gebieden in de periferie. Het noordoostelijk deel van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden waar de gewesten Overijssel, Stad en Lande (tegenwoordig de provincie Groningen) en de Landschap Drenthe liggen. De gebieden waar twee zielenherders, de bisschoppen van Keulen en Münster, hebben huisgehouden.

Het gaat ook over de lotgevallen van de steden Coevorden en Groningen, de twee steden waarop de bisschoppen vooral hun pijlen (en bommen) hebben gericht. Juist daar, in de uithoeken van de Republiek, worden op het dieptepunt van het rampjaar twee belangrijke overwinningen geboekt die een groot effect hebben op het verdere verloop van de strijd. Twee zeges ook die het moreel in het westen, dat inmiddels tot onder nul is gedaald, weer flink weten op te vijzelen. Desondanks behandelen de meeste boeken over deze periode de gebeurtenissen in het noordoosten slechts marginaal. Onterecht, en daarom staat in dit boek vooral de oorlog van de bisschoppen in Overijssel, Drenthe en Stad en Lande in de schijnwerpers.

Het “Schricklijck Jaer” 1672

Het boek begint met wat voorafgaat aan het rampjaar; want niets gebeurt zo maar, geen enkele oorlog komt ineens uit de lucht vallen. Hoe heeft het zover kunnen komen met de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, die als een machtige en welvarende staat in het collectief geheugen gegrift staat? De nog jonge Republiek is met haar unieke burgerregering een vreemde eend in de bijt van omringende monarchieën,

hertogdommen en bisdommen. De kunsten en wetenschappen bloeien nergens zo rijk als in deze kleine natie. Zelfs terwijl er nog een oorlog aan de gang is, een tachtig jaar durende oorlog tegen het grote Spaanse rijk. Als die oorlog in het midden van de zeventiende eeuw eindigt, is de Republiek op het toppunt van haar bloei. In het noordoosten van het land is het echter allemaal wat minder florissant.

De gezamenlijke geschiedenis van Overijssel, de Landschap Drenthe en de stad Groningen gaat ver terug, maar de banden zijn formeel verbroken als zij als afzonderlijke gewesten onderdeel worden van de Republiek. De interne conflicten in de Republiek, ook in het noordoostelijk deel, lopen op. Het binnenlandse gemor, gepolder en de verdeel-en-heerstactieken verhinderen een effectieve en eensgezinde aanpak van de toenemende buitenlandse dreiging. Dit alles mondt uit in de gebeurtenissen van 1672 – een “Schricklijck Jaer”, zoals Gajus van Jeltinga, kapitein in Bourtange, in zijn dagboek schrijft.

Het jaar 1672. Aan de westzijde van de Republiek ligt de dreiging van de Engelse vloot, aan de zuidzijde rukken de Franse legers op en vanuit het oosten marcheren de bisschoppen van Keulen en Münster de Republiek binnen. De Staatse vestingen vallen als dominostenen. Dat alleen is al voldoende om je rust bij te verliezen, maar daarnaast leeft bij het volk de overtuiging dat de machthebbers van de Republiek alleen praten en geen actie ondernemen. Meerdere regenten vluchten met hun geld en bezittingen naar veiliger oorden. De verdediging van het land heeft sinds jaren geen prioriteit meer in Den Haag. Er is aan alle kanten op bezuinigd omdat de regering vertrouwt op de rede en de diplomatie. Zij heeft naar eigen idee met de omringende staten in alle redelijkheid afspraken gemaakt en bondjes gesloten. Als de ene na de andere mogendheid dan verandert in de vijand, blijft de regering niets anders

over dan radeloos te zijn. Hun praatjes vullen letterlijk niet de gaten in de vestingwerken. Het normale leven stort volledig in: scholen gaan dicht, schouwburgen, banken en winkels sluiten, rechtbanken spreken geen recht meer, bedrijven en zelfstandigen gaan failliet. De schutterij, die orde en rust moet handhaven, slaat aan het muiten. De bevolking is angstig, wantrouwend en onzeker en laat zich ophitsen door pamfletten. Een prima voedingsbodem voor complottheorieën die uiteindelijk een groot staatsman de das om zullen doen. De oorlog gaat door na 1672. Het is niet ineens afgelopen op 31 december, ook niet voor de Coevordenaren die op 30 december zijn bevrijd. Integendeel, zij krijgen ruim een half jaar later nog een bizarre tweede aanval voor hun kiezen. Het duurt dan niet zo lang meer voordat de vijand definitief zijn biezen pakt. Maar de gevolgen zijn verstrekkend.

Oorlog gaat niet alleen over legeraanvoerders, soldaten, tactieken en wapens. Oorlog gaat ook over gewone mensen in een ontredderde maatschappij. Die gewone mensen hebben brieven, dagboeken en rekeningen nagelaten. Puttend uit die informatie, aangevuld met krantenberichten, pamfletten en oorlogsverslagen, is het verhaal van het beleg van Groningen en het ontzet van Coevorden verteld. Het verhaal van de regenten, de predikanten, de burgers en de boeren in hun dagelijks leven. Meestal zijn de overgebleven documenten door mannen geschreven. Maar gelukkig hebben ook enkele vrouwen hun visie op de oorlog nagelaten, zodat het verhaal van vrouwen in een zeventiende-eeuwse oorlog eveneens kan worden belicht. De hoofdrolspelers in het oorlogsjaar 1672, zowel vriend als vijand, krijgen een apart podium in dit boek. Zij zijn letterlijk en figuurlijk uitgelicht om hun belangrijke positie en invloed in deze historische periode te verduidelijken. Niet alleen hun heldendaden – ook hun

zwakkere plekken, de trekjes die hen menselijk maken, komen aan bod. De oude generaal die zich laat ophitsen door een vlegel, de dappere schoolmeester die illegaal onderverhuurt, de onkreukbare kapitein die zwart geld opstrijkt, de gevluchte barones die haar relaties inzet om een oorlogsvergoeding los te krijgen. Verhalen die de geschiedenis dichterbij brengen en menselijker maken.

Het jaar 2022, driehonderdvijftig jaar na het Schricklijck Jaer, is een hoogtepunt in de gemeente Coevorden. Coevorden is Culturele Gemeente van Drenthe en zal de herdenking van 1672 groots aanpakken. Onder meer door dit boek waarin de nadruk ligt op de situatie in het noordoosten van de Republiek. “Geschiedenis van 350 jaar geleden, wat moeten we daar nou mee in onze tijd?” zullen sommigen denken. Juist in deze tijd kan het verhelderend zijn om te kijken naar de gebeurtenissen in die tijd. Niet zozeer om conclusies te trekken, maar om de mensen en hun acties in die zware periode te begrijpen en te ontdekken dat wij niet zoveel verschillen van hen. Met dit boek krijgt het verhaal van het Schricklijck Jaer 1672 in de noordoostelijke gebieden van de Republiek de erkenning die het toekomt. Maar bovenal toont dit verhaal aan de inwoners van deze gebieden en steden dat zij trots mogen zijn op hun geschiedenis én op hun voorouders die deze geschiedenis schreven.

Wat vooraf ging

Eigenmacht of wereldmacht?

In het (ramp)jaar onzes Heren 1672 worden alle landen in Europa geregeerd door een koning, een keizer of een keurvorst. Alle landen in Europa? Nee, één klein staatje regeert zichzelf: de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. In de Republiek maken burgers de dienst uit, een unieke positie die verder nergens in Europa voorkomt.

Voor het zover was, moesten de inwoners een lange strijd voeren tegen het grote Spaans-Habsburgse rijk waar het oorspronkelijk onderdeel van was. Na tachtig jaar oorlog wordt de Republiek erkend als zelfstandige staat. Het land en zijn eigenwijze inwoners floreren bijzonder goed in hun zelfgecreëerde burgermaatschappij. De groeiende internationale handel, de toenemende welvaart en de bloei van kunst en wetenschap is ongekend. Al die voorspoed van het kleine staatje leidt echter tot scheve ogen bij de burens. De omringende landen hebben in 1672 ieder hun eigen redenen om de Republiek aan te vallen. Geld en macht spelen natuurlijk een rol, maar ook religie en zelfs emoties als jaloezie en wraakzucht. Hoe is dat zo gekomen? Wat ging er vooraf aan al die haat en nijd? Hoe zagen de Nederlanden eruit vóór de Republiek? En meer in het bijzonder: hoe was de situatie in het noordoosten?

Van bisschop naar keizer

Om te begrijpen wat er gebeurt in 1672 moeten we 'even' terug naar de middeleeuwen. Nederland bestond toen nog niet als natie. De verzamelnaam voor de vele graafschappen en hertogdommen was de Lage Landen. Een opeenvolging van machthebbers heerste met wisselend succes over delen van de Lage Landen. In het noordoosten vielen Overijssel, Drenthe en de stad Groningen als één gebied, het Oversticht, onder de bisschop van Utrecht. De Ommelanden, de latere provincie Groningen, behoorden nog tot Friesland. Kampen, Zwolle en Deventer in Salland en de stad Groningen waren de belangrijkste handelssteden in het Oversticht.

In de zuidoosthoek van Drenthe lag Coevor-

↑ Het Oversticht tijdens de heerschappij van de bisschop van Utrecht

← Kaart van het belegerde Coevorden 1592, anoniem, 1647-1649. Detail van de stad Coevorden tijdens het beleg van juli tot september 1592

den, de poort naar het noorden. Drenthe was door uitgestrekte moerassen, aan de zuidrand tot aan de Zuiderzee en aan de noordoostelijke grens met het bisdom Münster en het graafschap Bentheim, vrijwel ontoegankelijk. Slechts drie wegen gaven toegang tot het noorden. Een van die wegen ging aan de westkant over Steenwijk; de twee andere liepen via Coevorden. Coevorden was dus een strategisch belangrijk punt waar voortdurend strijd om werd geleverd.

Vanaf het midden van de vijftiende eeuw verloor het bisschoppelijk regime langzamerhand zijn gezag in het Oversticht. Het was een onrustige tijd waarin veel strijd geleverd werd om de macht, door zowel de Sallandse steden als de drost van Drenthe. In het begin van de zestiende eeuw verschenen er van buitenaf kapers op de kust die het gebied wilden innemen. De eerste die in het machtsvacuüm sprong, was de beruchte hertog Karel van Gelre. Zeven jaren lang beheerste hij Twente en Salland en teisterden zijn troepen het gebied met plunderingen en verwoestingen. De andere gegadigde was de machtige Karel V, keizer van het Spaans-Habsburgse rijk. Hij kreeg een deel van het gebied in zijn schoot geworpen, omdat de Sallandse edelen en steden koste wat het kost van Karel van Gelre af

wilden. Zij vroegen keizer Karel om zijn steun en boden hem in ruil daarvoor het gezag over de drie steden Deventer, Kampen en Zwolle en de streken Salland, Twente en Vollenhove. Karel V ging akkoord en verdreef de Gelderse troepen van hertog Karel. Keizer Karel stelde de Statenvergadering van Overijssel in waarmee de steden en edelen ook zelf zeggenschap in het bestuur kregen.¹ Het Oversticht bestond vanaf dat moment niet meer, het viel uiteen in Overijssel en de Landschap Drenthe zoals het gebied toen werd genoemd.

In de Landschap Drenthe had hertog Karel eveneens de macht van de bisschop van Utrecht overgenomen. Hij had het kasteel van Coevorden veroverd, een drost als zijn vervanger aangesteld en eiste vervolgens geld van de Drenten voor zijn oorlogen. Dat duurde echter niet lang, want keizer Karel wilde na Overijssel ook de stad Groningen aan zijn territorium toevoegen en had daarvoor het strategisch gelegen Coevorden nodig. Hij verjoeg hertog Karel van Gelre uit Drenthe. Voor de Drenten veranderde er onder de keizer nog niet zoveel. De Landdag, het bestuur van Drenthe waarin boeren met een eigen bedrijf zaten, bleef intact. De Drenten behielden ook hun recht-spraak, maar werden wel vriendelijk verzocht extra financiële bijdragen te leveren als het de keizer zo uitkwam. Een jaar na de inname van

↑ [Portret van Karel V \(1500-1558\), koning van Spanje en keizer van het Heilige Roomse Rijk, anoniem](#)

→ [Het gebied van de Zeventien Provinciën of de Habsburgse Nederlanden rond 1555](#)

Coevorden eiste hij al een bedrag van twaalfduizend gulden en acht jaar later zelfs zeventienduizend gulden.

Toch was dat nog niet het grootste probleem voor de Drenten. De overheersingspogingen van Overijssel waren veel bedreigender. Dit grotere gewest wilde al langere tijd dat Drenthe weer met Overijssel 'verenigd' zou worden, zoals in de tijd van het Oversticht. De Overijsselse adel en steden waren erop uit om de Drenten onder hun gerechtshof te brengen. Een deel van de Drentse adel zag hier ook wel heil in. Maar de eigenzinnige Drentse Landdag van zelfbewuste boeren bleef zich hardnekkig verzetten, en met succes.²

De stad Groningen, gelegen aan het einde van de Hondsrug en van oorsprong een Drents esdorp, was in de vijftiende eeuw uitgegroeid tot een machtige handelsstad.³ Dat maakte de

stad aantrekkelijk voor heersers uit de omgeving, zoals de hertog van Saksen en graaf Edzard I van Oost-Friesland. Toen Saksische bendes Appingedam hadden bezet en oprukten naar Groningen, vroeg het Groningse stadsbestuur om hulp aan hertog Karel van Gelre. In ruil voor zijn steun kreeg hij de rechten op de stad overgedragen. Van Gelre wist zich nog een behoorlijke tijd te handhaven, maar door een meningsverschil over zijn financiële eisen sloot het stadsbestuur uiteindelijk een overeenkomst met keizer Karel V.⁴ Ook Groningen ging toen op in het Spaans-Habsburgse rijk. Keizer Karel had door vererving het hertogdom Brabant en de graafschappen Holland en Zeeland al in zijn bezit gekregen. Friesland was eerder al aan zijn rijk toegevoegd. Tot slot ontkwam ook het hertogdom Gelre niet aan keizer Karels expansiedrift. Overijssel, Drenthe en Groningen vielen nu voor het eerst, samen met alle andere Nederlandse gewesten, onder één gebied en één heerser. Dit gebied werd de Habsburgse Nederlanden genoemd, ook bekend als de Zeventien Provinciën, en maakte deel uit van het enorme rijk van Karel V.

Karel kon zijn domeinen natuurlijk niet zelf tot in alle uithoeken besturen en stelde daarom een zogeheten stadhouder aan. De eerste stadhouder was Willem van Oranje, ook wel bekend als Willem de Zwijger. Hij verte-

↑ [Het Europese deel van het rijk van Karel V](#)

→ [Filips II \(1527-1598\), koning van Spanje van 1556 tot 1598, door Anthoni Mor \(manier van\), 1560-1625](#)

genwoordigde Karel in Holland, Zeeland en Utrecht. De gewesten kregen ook zelf iets in de melk te brokkelen via een college van afgevaardigden uit alle zeventien gewesten. Dit college werd de Staten-Generaal genoemd. Halverwege de zestiende eeuw droeg keizer Karel het Spaanse deel van zijn rijk, waaronder ook de Nederlanden vielen, over aan zijn zoon Filips II. Het Oostenrijkse deel ging naar Karels broer Ferdinand die tevens het keizerschap in handen kreeg. Filips II maakte zich in de Nederlanden al snel bijzonder gehaat. Hij buitte zijn onderdanen uit met hoge belastingen en droeg belangrijke ambtenarenfuncties in de gewesten over aan zijn eigen vertrouwelingen. Vervolgens maakte hij kort metten met het protestantisme dat vooral in de Noordelijke Nederlanden veel aanhangers had. Filips II stond alleen het katholieke ge-

September – december
1672

Vriezen of dooien

Münsterse troepen overheersen nu de gewesten Drenthe en Overijssel, met alle bijbehorende ellende en uitbuiting. De Coevordenaren kijken reikhalzend uit naar hulp vanuit Groningen en Friesland. Die gewesten zijn er zelf ook bij gebaat om de vesting Coevorden weer in handen te krijgen. Zolang de bisschop Coevorden bezet houdt, blijft de dreiging van nieuwe aanvallen boven hun hoofd hangen.

Toch onderneemt Rabenhaupt zelf geen actie. Totdat er een plan op tafel komt, aangeleverd door een schoolmeester uit Coevorden, dat kans van slagen biedt. Aan het einde van het “schricklijck jaer 1672” zijn er twee gebeurtenissen die een kentering in de oorlog teweegbrengen. Twee verwickelingen, een hoogtepunt in het noordoosten en een dieptepunt in het westen van de Republiek.

Drenthe in de klem

Voorlopig is de situatie in Drenthe nog ronduit slecht te noemen. Vanaf het moment dat bisschop Bernhard von Galen de oorlog verklaarde aan de Republiek, heeft het Drentse College van Gedeputeerden zich in tweeën gesplitst. Drost Van Bernsaw en gedeputeerde De Vos van Steenwijk ‘houden voeling’ met de zuidelijke bondgenoot Overijssel, maar willen vooral ook hun huizen en bezittingen daar beschermen. Als de ridderschap en steden van Overijssel capituleren en tekenen voor de heerschappij van de bisschop, is Van Bernsaw in Zwolle en De Vos van Steenwijk bevindt zich in Kampen. Zij blijven daar, het lijkt erop dat zij de Landschap als verloren beschouwen.¹ De andere drie Drentse afgevaardigden, De Coninck van Peize, Weijnichman uit Rolde en Van Selbach uit Zuidlaren zijn van steviger makelij. Zij beginnen al op 10 mei 1672 met het “heenvluchten ende wederom halen van de Landtschapspapyren ende charters” naar Groningen.² Na de inval vormen ze een ‘regering in ballingschap’ in de stad Groningen waar zij samenwerken met de Staten van Stad en Lande. Uiteraard maken ze ook de bisschoppelijke belegering mee. De drie gedeputeerden willen voor de boeren en burgers in de Landschap Drenthe met de bisschop onderhandelen over een afkoopsom van de brandschatting. Dat houdt in dat de

Landschap een flink bedrag moet betalen om te voorkomen dat de inwoners bedreigd worden met het afbranden van hun huizen als zij niet met geld over de brug komen. Bernhard von Galen weigert echter te onderhandelen. Hij eist van de afgevaardigden dat zij hem binnen vier dagen als landsheer van Drenthe aanvaarden.³ De twee gedeputeerden in Overijssel betreft hij daar niet bij. Vermoedelijk gooit hij hen op één hoop met de Overijsselse Staten die zijn heerschappij zonder veel moeite geaccepteerd hebben. Maar de drie Drenten in Groningen staan wel voor een dilemma: onder de ogen van de volhardende Rabenhaupt en de moedige stadsbevolking een akkoord sluiten met de vijand? Dat kan natuurlijk niet en dat gebeurt dan ook niet. De drie afgevaardigden houden hun rug recht en weigeren Bernhard von Galen als hun heerser te aanvaarden.

Na het mislukte beleg van Groningen trekken de bisschoppen zich terug, maar blijven wel het Drentse platteland teisteren. Zoals in alle veroverde gebieden heft het Münsterse leger ook in Drenthe brandschattingen. De onderhandelingen van de gedeputeerden met de bisschop zijn gestrand, dus nu worden aan de boeren en burgers zelf afkoopsommen opgelegd. Door te betalen, kunnen zij voorkomen dat hun huis in brand wordt gestoken. Als iemand zijn schatting niet kan betalen, dreigt de commandant dat niet alleen het huis van de in gebreke blijvende Drent zal afbranden, maar dat het hele dorp eraan zal gaan. Bernhard von Galen zet ook dwangarbeid in. Zo krijgt Rolde op 14 november het bevel om twee dagen later vijftig sterke mannen met bijlen en tien ingespannen wagens naar Coevorden te sturen. Die sterke mannen moeten gedurende acht dagen werk verrichten in de vesting Coevorden. Zij dienen zelf voor hun levensonderhoud te zorgen, inclusief het voeren voor de paarden. Als Rolde niet gehoorzaamt,

afgedreven delen naar zich toe en bindt het geheel weer vast.

Er staan veel mensen op de rand van de bijt te schieten op de vijand. Door de zwaarte van al die mannen met geweren zakt het ijs door en staan ze met hun schoenen in het water. Ook hier is Meijndert weer de redder in nood. Hij gaat zitten en houdt met zijn blote handen de biesbrug vast zodat de soldaten erover kunnen lopen. Ze moeten zo snel mogelijk van het ijs weg en naar de onderwal om niet neergeschoten te worden. Het aantal soldaten in de onderwal neemt toe, sommige musketiers hebben zich al een weg gebaad door de haagdoorn en staan op het midden van de wal. Meijndert maant de rest om ook zo snel mogelijk naar de onderwal te gaan zodat ze het musketvuur kunnen ontlopen. Zelf kan hij ternauwernood de kogels ontwijken als hij over de biesbrug gaat. Verschillende soldaten op het bastion Holland worden neergeschoten. Meijndert dwingt zijn mannen de wal te bestormen. Daar zien ze dat de vijand zich begint terug te trekken en zij maken zich meester van de batterij. Met dat bericht weet hij ook de achterblijvers op het ijs en in de onderwal te overtuigen om zich zo snel mogelijk bij hen aan te sluiten.³⁹

↑
Meijndert van der Thijnen, door August F.H. Falise, 1925.
Detail van het beeld *Meijndert van der Thijnen*

→
Bestorming van Coevorden in 1672, Pieter Wouwerman, 1672-1682. Detail met het bastion Gelderland

Victorie!

Op de wal staat commandant Jan Mooij – breeduit om zijn minachting voor de Staatse troepen te laten zien. Hij heeft pogingen gedaan om de aanval te voorkomen, omdat hij wist dat die eraan zat te komen. Drie dragonders hadden hem gewaarschuwd. Zij dienden, net als Wolf, eerst de bisschop van Münster en maakten na hun gevangenneming deel uit van de Van Eybergen-militie. Zij waren echter al op 28 december ontsnapt naar Coevorden en wisten daardoor niet dat de troepen vertragging zouden oplopen door de sneeuw. Mooij had na hun aankomst zijn mannen bevolen om twee dagen en nachten achtereens extra te waken – maar er gebeurde niets en dus ging hij uit van vals alarm. Omdat de wachtlopers aan het einde van de tweede nacht afgemat waren, zijn ze vroeg naar hun logement teruggekeerd. Vlak daarna volgde de aanval en nu zijn ze letterlijk met geen kanon wakker te krijgen. Maar Jan Mooij wacht zijn vijand op. Een aantal Staatse officieren gaat volledig los op de Münsterse commandant.⁴⁰ Ze doden hem door zijn nek te breken, Mooij is de eerste Münsterse officier die sneuvelt.⁴¹ Een groot deel van de troepen gaat vervolgens het Kasteelbolwerk te lijf, maar daar is al geen vijand meer te zien. Het huis van commandant Mooij wordt geplunderd, onder andere door kapitein Bulow die er volgens Meijndert “wel schadeloos uitgekomen is.” Ook in het bastion Gelderland zijn geen vijanden meer te bekennen, behalve enkele doden. De Kasteelpoort is ingenomen door majoor Coenders, evenals het wachthuis waar zelfs al geplunderd wordt.⁴² De zege is echter nog niet helemaal binnen, dus er moet een list bedacht worden. Een zekere officier past een slimme strategie toe: hij tilt een kleine tamboer over de haagdoorn, reikt hem zijn trom en belooft

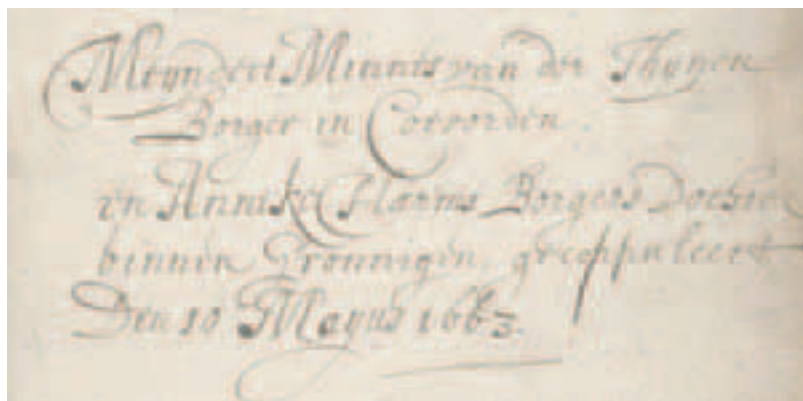
Meijndert Minnes van der Thijnen

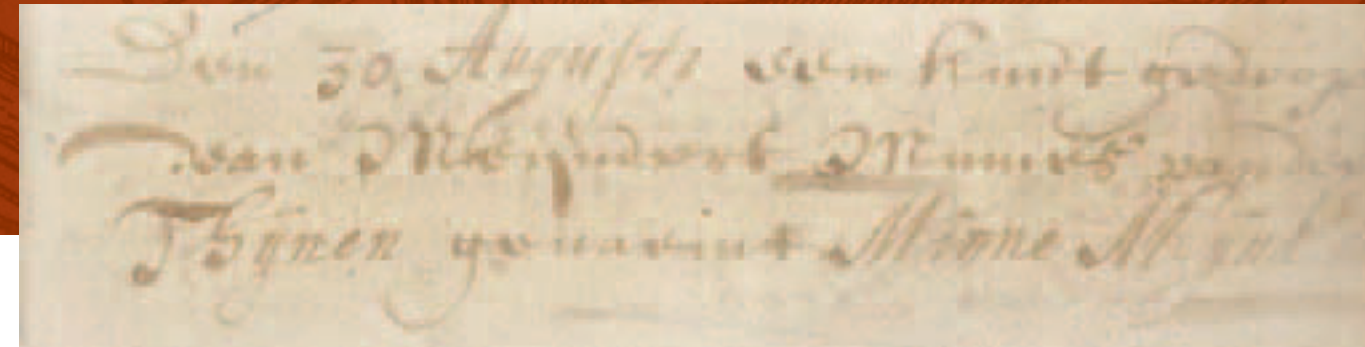
← *Verrassing van Coevorden door Van Thienen, 1672, door A. Allebé (1838-1927), 1862*

↓ *Huwelijk van Meijndert van der Thijnen en Anneke Harms op 10 mei 1663*

Het leven van Meijndert Minnes van der Thijnen is, vóór hij beroemd wordt door zijn heldenrol in Coevorden, nogal in nevelen gehuld. We kennen een paar feiten: hij is op 10 mei 1663 in Coevorden getrouwd met Anneke Harms. Zij komt oorspronkelijk uit Groningen. In 1665 krijgen ze een zoon die de namen van zijn vader krijgt, maar dan andersom: Minnes Meijnderts. Ook is er een dochter Gesina geboren, het is alleen onbekend wanneer.¹ Meijndert is schoolmeester in Coevorden waar hij de kinderen leert lezen met behulp van de Bijbel en de Heidelbergse catechismus.

Verder onderwijst hij de Coevordenaartjes in schrijven en rekenen. Zijn inkomsten zijn niet bepaald ruim: van het stadsbestuur ontvangt hij vijftig gulden per jaar plus de opbrengst van een stuk hooiland dat “d’kleyne Coppel” heet. Daarnaast mogen Meijndert en zijn gezin het kosterhuis vrij bewonen. Van de Staten van Friesland en Stad en Lande ontvangt hij jaarlijks zestig gulden, omdat deze gewesten medeverantwoordelijk zijn voor de financiën van de vesting Coevorden. Daaronder valt ook de schoolopleiding van soldatenkinderen. Bij dit basisinkomen mag Meijndert dan nog de schoolgelden optellen. Voor burgerkinderen is dat twee gulden per jaar per kind, maar ook dat zet geen zoden aan de dijk. Veel ouders kunnen het schoolgeld niet eens opbrengen; zij houden hun kinderen thuis, zeker in de zomermaanden als er veel werk te doen is. Voor het onderwijs van soldatenkinderen beurt hij per kind nog een stuiver per week. Al met al geen vetpot, dus heeft Meijndert meerdere baantjes. Naast schoolmeester is hij ook koster in de Nederlands Hervormde kerk van Coevorden. Hij verdient nog een extra

↑ *Doop van zoon Minnes Meijnderts op 30 augustus 1665*

↓ *Interieurfoto van de Nederlands Hervormde kerk in Coevorden*

centje met het luiden van de kerkklokken bij begrafenissen. Na zijn slimme en moedige optreden in 1672 keert het tij voor Meijndert en zijn gezin. Hij stijgt zowel in aanzien als in inkomsten. Als commies (toezichthouder) van ’s Lands Magazijnen en ontvanger van serviesgelden² in Coevorden trekt hij met zijn gezin in het Commieshuis. Zijn basisinkomen wordt dan ongeveer acht keer hoger: in die functie ontvangt hij achthonderd gulden per jaar. In 1683 krijgt hij aan het begin van het jaar een loonsverhoging van de Raad van State. Zijn traktement wordt dan verhoogd naar duizend gulden en hij ontvangt een jaarlijks pensioen van tweehonderd gulden.³ Ook maatschappelijk legt zijn heldenrol hem geen windeieren. In 1675

kieszen de burgers van Coevorden hem als een van hun burgemeesters. In de kerk, waar hij eens als koster werkzaam was, koopt hij zich nu een “sitplaetse” op het graf van Rabenhaupt. In een brief aan de kerkenraad verzoekt hij om toestemming dit op “eygene kosten” uit te voeren.⁴

In de zomer van datzelfde jaar kopen Meijndert en Anneke een huis in de Sint Jansstraat. Of ze daar ook daadwerkelijk gaan wonen, is niet duidelijk.⁵ Er vinden namelijk, eveneens in 1675 en op verzoek van Meijndert, ook verbouwingen plaats aan het Commieshuis. Het achter het huis gelegen hof laat hij met een schutting afzetten voor zijn privacy en in het najaar krijgt de kamer een nieuwe vloer met blauwe en witte stenen. De oude vloer veroorzaakte grote stank door verrotting.⁶

Er is iets vreemds aan de hand met Meijnderts huizen. In 1677 komt er een beschikking van de Raad van State dat het stadsbestuur bevoegd is om Meijndert van der Thijnen te verbieden een huis te verhuren dat bij het garnizoen in gebruik is. Het lijkt erop dat Meijndert de Commieswoning verhuurt en zelf in de St. Jansstraat is gaan wonen. Zelfs de held van Coevorden blijft menselijk en probeert hier en daar een voordeeltje binnen te halen.

Dat is ook te zien in zijn verzoek aan Den Haag om “tot ons gerief te moegen fissen in het sloot van den nieuwe gemaakte Cadijck”. Het visrecht is, net als het jachtrecht, slechts aan een enkeling gegund. Een winstgevende activiteit dus. Meijndert is kennelijk weer in het Commieshuis gaan wonen, want dertien jaar